

I
T
A
L
I
A

I
B
S
E
N

**I B S E N
I
I T A L I A**

**Sidsel Marie Nilsen
Ladislav Reznicek**

BIBLIOSCANDIA OSLO - ROMA 1988

Ibsen in Italia

© S. M. Nilsen - L. Reznicek

BIBLIOSCANDIA OSLO - ROMA 1988

ISBN 82-7418-153-0

Vi ønsker å takke alle i Norge og Italia som har hjulpet oss med å realisere arbeidet med Ibsen i Italia. Vi vil rette en særlig takk til:
Riksbiblioteket ved riksbibliotekar Bendik Rugaas
Universitetsbiblioteket i Oslo
Utenriksdepartementet

Publikasjonen er trykket med støtte fra
Ibsenfondet, Skien
Skien Kommune
Grimstad Kommune

INNLEDNING

FØRSTE GANG

vi beskjeftiget oss med Ibsen i Italia var i perioden 1973 - 1979, da vi bearbejdet dokument- og kjldematerialer. I denne perioden påla vi oss den vanskelige oppgave å kartlegge så presist som mulig dikteres opphold på den appenninske halvøya før 1870, og senere, etterat det nye italienske kongedømme ble skapt. Som et lite eksempel på de problemer vi fikk ved kartleggingen av Ibsens boliger i Italia, kan nevnes at gatene f.eks. ofte har skiftet navn opptil flere ganger siden Ibsen bodde der, og det krevde et nitid arbeid i forskjellige arkiver for å få oppklart med sikkerhet hvor Ibsen dengang bodde.

I VÅR SØKEN

etter alle små og store opplysninger omkring Ibsens opphold i Italia, konsentrerte vi oss ikke bare om offentlige arkiver, museer og biblioteker, men fant også frem til private samlinger. Overraskende nok finnes en mere enn hundreårig tradisjon for å bevare alt som har tilknytning til Ibsens arbeidsår i Italia. Bakgrunnen for denne store interessen for Ibsen i Italia er ikke bare det, at han her er betraktet som "Il padre del teatro moderno" (det moderne teatrets far), men også fordi italienerne er stolte over at han nettopp her fant den grobunn som åpnet veien for hans skapende geni.

RESULTATET AV

vår forskning i Italia i syttiårene utga vi i 1980 med norsk og italiensk tekst, støttet av det norske Utenriksdepartement og det italienske Kulturdepartement.

ETTERHVERT FANT

vi visse mangelfulle sider ved vårt arbeid, og da vi i 1985 igjen fikk anledning til å fortsette vårt arbeid i Italia, bestemte vi oss for å rette opp manglene ved å presentere den viktigste delen av vår dokumentasjon for publikum i en utstilling om Ibsen i Italia. Her fikk vi anledning til å legge frem en del resultater av de senere års forskning i form av dokumenter som viser hvor sterkt italiensk kulturliv har vært opptatt av Ibsen som dramatiker og tenker i de siste hundre år. Som eksempel kan nevnes at det allerede i 1900 utkom en bok med tittel "De' concetti sociali di Enrico Ibsen" av Gaetano Bacile, og året etter, i 1901, ytterligere en bok "Il pensiero i Enrico Ibsen" av Amatucci. Vår utstilling "Ibsen in Italia" som åpnet i Biblioteca Nazionale Centrale i Roma i november 1987, bygget på disse ideer.

VÅRT FORMÅL

med utstillingen var å gi publikum i komprimert form en så dokumentarisk oversikt som mulig over Ibsens liv i Italia. Stoffet er samlet og delt etter emner, derfor vil man se at utstillingen og denne publikasjonen ikke alltid følger Ibsens liv etter årstall. For disse opplysninger henvises til kronologien.

VI ER

klar over at vårt arbeid bare såvidt åpner døren på klem for de viktigste opplysninger om Ibsens liv i Italia. For å forklare Ibsens egne ord, brukt som motto her, burde vi egentlig gitt en utførlig beskrivelse og dokumentasjon av det miljø i Norge som han flyktet fra i 1864, men det ville langt overskride grensen for det tema som her er lagt frem. Men det kan kort illustreres av hans egne ord i et brev til hans svigermor, Magdalena Thoresen, den 3. desember 1865:

". . . Men en Rejse som den jeg nu er ude paa, vender op og ned paa meget i et Menneske, og for mig har dette været til det bedre. - Hvad der har været det afgjørende og betydningsfulde for mig, er, at jeg kom i tilstrækkemig Frastand fra vort eget til at se Hulheden bagved alle de selvgjorte Løgne i vort saakaldte offentlige Liv og jammerligheden i alt det personlige Frasemageri, der altid har Ord nok, naar det gælder om at snakke om "en stor Sag", men som aldrig ejer hverken Viljen, Evnen eller Pligtfølelsen for en stor Gerning."

DET ER UTEN

tvil sant at Norge ga ham de kildene som en dikter øser sin kraft fra.

Men samtidig må det sies at det post-pietistiske miljøet her stengte tilførselen av frisk luft som en dikter må ha for at hans ord kan leve. Det er ingen tilfeldighet at Brand ble begynnelsen på Ibsens produksjon i Italia. I dette verket gjør han opp regningen med sin fortid i Norge, og presenterer sin opprørske filosofi, rettet mot småligheten, falskheten og den usynlige dirigeringen av mennesket. Herfra kan vi følge linjen som går gjennom alle hans senere verker.

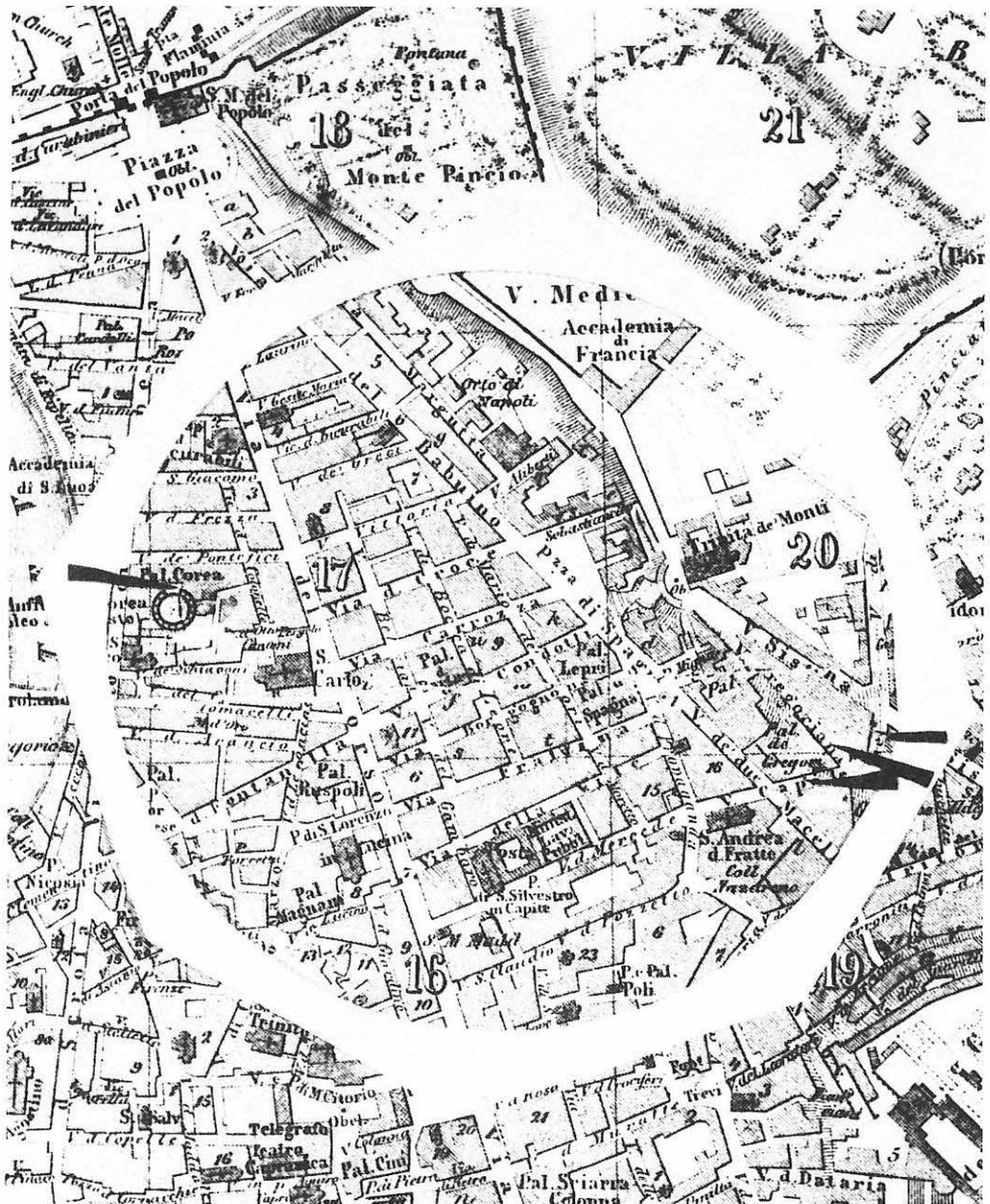
OG TA IKKE

feil ! Det var ikke bare Italias sol, vin og mat som frigjorde de bundne kreftene hos Ibsen. Først og fremst var det en åndelig samklang som han fant i det tolerante miljøet hvor mennesket - individet - ikke lar seg binde av andre regler enn av respekten for andres frihet. Et slikt samfunn kan en kanskje kalle "et menneskevennlig anarki". For Ibsen ga dette samfunnet rom for utfoldelsen av hans geni. Vi tror ikke det er for sterkt å si at uten Italia ville Ibsen ikke være ENRICO IBSEN - IL PADRE DEL TEATRO MODERNO.

Sidsel Marie Nilsen og Ladislav Reznicek

Italia.

Roma 1864 - sentrum med Skandinavisk Forening i palazzo Correa og "fremmedkvartalet" hvor Ibsen bodde.

1866.	Udgift.	kr.	Bj.
Maj.	Transport: ..	17	44.
24.	Hed. Sladager i Vaticanet	25.
"	Heftplaster	2.
"	till Fattige	"	2.
25.	Rejse) till Frascati	1	24.
"	betalt Førtkudd paa Rejse i Frascati	2	~
26	Huusholdningspenge	4	20
"	en Fattig	1.
"	Fotografier hos Alessandri	4	~
27	en Spadsers tokk	20.
"	indenfor Porta Pia	14.
28	Lyve	1.
"	till Sladager	"	20.
"	Gildet i Bottegella	~	40
29.	1 Theatrbillet	15.
"	Cigarer	3.
30	for teating	"	10.
"	i Buffalo	"	3.
"	en Parasol	1	~
"	Middag for Sladager	1	23
"	Kjikkentøj & Glas m. m.	91.

motto:

Jeg rejste nedover, gennem Tyskland, Østrig, og kom gennem Alperne d. 9de Maj. Over de høje Bjærg hængte Skyerne som store, mørke Forhæng, og ind under disse kørte vi gennem Tunnellen og befandt os pludselig ved Miramare, hvor Sydens Skønhed, et forunderligt lyst skær,skinnende som hvidt Marmor pludselig aabenbarede sig for mig og prægede hele min senere Produktion, selv om ikke alt i den var Skønhed.

Henrik Ibsen

ROMA

Utsikt fra Monte Pincio, foto fra Ibsens tid

ROMA VAR

et sant Mekka for skandinaver da Ibsen kom hit i 1864. Og det var ikke bare det behagelige klima og en bunnløs inspirasjonskilde som lokket dem. Borgere fra Norden fant i Roma et overraskende vennlig miljø hvor man kunne puste fritt. En lang rekke kjente navn fra de skandinaviske land kan man finne blant de trofaste romerske pilgrimer i det 19. århundre. I sekstiårene var de så mange, at et kart over Roma markerte deres oppholdssted i det legendariske "fremmed-kvartalet" mellom Via del Tritone og Trinita kirken. Samtidig fikk "Circolo Scandinavo per artisti e scienziati a Roma " oppleve sin blomstringstid.

HØR SELVE

datidens vitne, Lorenz Dietrichson - en venn av Ibsen - beskrive Ibsens første dag i Roma: "En tidlig Søndagsmorgen ringede det stærkt paa Entrédøren i den skandinaviske Forening i Palazzo Correa i Rom, der er indbygget i Resterne af Keiser Augustus Mausoleum, hvor jeg som Foreningens Bibliothekar havde min Bolig. Jeg laa endnu, men sprang upaaklædt ud og raabte det sædvanlige "Chi è" gjennem den lukte Dør, medens jeg tog Lænken, med hvilken Døren paa italiensk Vis var forsynet, bort. Der udenfor hørte jeg Konsul Bravos Stemme, der i sit gebrokkne Dansk svarede "Luk op! Jeg har en god Ven med til Dem!" "Bedste Hr. Konsul, jeg er i allerdybeste Negligée!" "Gud-Satan, luk kun op, vi er jo dog Mandfolk", sagde den gamle Tysker med sin sædvanlige, velvalgte Ed, og jeg aabnede. Der stod Bravo og bagved ham - Henrik Ibsen...
... Hurtig klædte jeg mig paa mens Ibsen sad i Læsesalen med de norske Aviser, Bravo tog Afsked, og saa begav vi os ud i Byen, hvor vi gjorde en ordentlig Rundtur. Det var Søndag med straalende Veir, og der var stor Messe i Peterskirken; did styrede vi altsaa vor Gang. Men i Dagens Løb saa vi en god Del af Tiberstaden, baade Forum Romanum og Janiculum - og da Aftenen kom, og vi slog os ned i et af os selv opdaget Haveosteri i Trastevere lige over Floden, ja da havde vi levet en herlig Dag sammen. Ikke blot fordi vi havde vandret igjennem saameget Stort og Mægtigt og fyldt os med rige Indtryk, men ogsaa - og kanske især - fordi vi i Ungdommens fulde Livskraft og Livsmod følte og udmaalede os, at der nu laa en skjøn og rig Tid foran os, som vi skulde faa nyde sammen, skjønt naturligvis Ingen af os anede, hvor rig denne Dag for hans Vedkommende skulde blive. Han var som et andet Menneske end den, jeg tre aar tidligere havde

forladt i Christiania indesluttet og bitter. Vistnok var han dybt rystet af de sidste Begivenheder i Norden, Danmarks ulykkelige Krig, og det var med glødende Harmen, han udtalte sig om den mod Danmark svigefulde Politik, der var ført, om hvorledes han med indelukket Raseri havde bivaanet Preussernes indtog i Berlin med Tropskerne fra den Slesvigske Krig - men nu var det, som om han med Et ved Ankomsten til la bella Italia og la Roma eterna havde kastet alt dette bagved sig og nu blot vilde leve intenst for sin Digtning, som jeg for mine Studier... Og da Solen gik ned og vi følte den milde italienske Atenluft stryge gennem den lille have, hvor vi sad under Vinløvet i Pergolaen med en Foglietta romersk Vin foran os, - mens Trasteverinerne kom for at nyde Kjøligheden fra Floden, der flød lige under Havens Mur, - mens den lille Dverg improviserede til sin Mandolin under Vinløvet, der hang ud over Floden, mens Lamperne tændtes ved Bordene i Haven og Lysene derude paa den anden Bred i Palazzo Farnese og rundt om i den gamle store By spillede sig i Floden, ja, da var vi for en Stund to lykkelige unge Mennesker, sikre paa, at Livet var skjønt og rigt, og at dets bedste Frugter vinkede os i Fremtiden."

DET ER SANT

at Roma kunne friste Ibsen til å føre et "dolce far niente" liv som få andre byer i verden. Mange av hans venner beskriver med nitid nøyaktighet sine flittige sammenkomster med Ibsen i trattoriene, osteriene eller caféene. Det som reddet Ibsen fra et bohémiliv, var hans vane å holde en pedantisk dagsrytme. Han stod tidlig opp hver morgen og brukte sin tid til diktning, korrespondanse og regnskaper, eller han gikk - særlig i det første året - turer, hvor målet var den utrolige rikdom av kulturskatter som Roma kunne by på. Etter siestaen kunne man vanligvis finne ham i den Skandinaviske Forening i palazzo Correa, hvor han leste aviser, bøker - eller spilte kort med venner. Kveldsstundene viet han til spaserturer gjennom Roma, eller han gikk med vennene til en av de små stamkneipene hvor det alltid var nok av god vin.

ÅRENE ETTER

1866 - da Ibsens pengesituasjon var forbedret - kunne han oftere invitere venner hjem, og da var han mest lykkelig. Hans åpne hus i Via Capo le Case var godt kjent mellom skandinaverne i Roma. Til denne gaten flyttet Ibsen i 1864 etter sin tilbakekomst fra sommeroppholdet i Genzano. Senere på høsten samme år kom også

hans kone Suzannah med sønnen Sigurd.

VIA CAPO LE CASE

var i sin tid en gate som lå midt i sentrum av "fremmedkvartalet". Under sitt første lengre opphold i Roma 1864 - 1868 leiet Ibsenfamilien et beskjedent rom i den midterste delen av Via Capo le Case, ikke langt fra Ibsens stamkafé "Caffé degli Artisti".

I 1878 KOMMER

familien Ibsen tilbake til Roma, til en leilighet i Via Gregoriana, men etter en stund flytter de igjen til et hus i Via Capo le Case. Denne gangen leier de en mere romslig leilighet. Ibsen var ikke lenger "den fattigste", og sønnen Sigurd begynte å studere ved universitetet i Roma. Også denne gang bodde flere av Ibsens skandinaviske venner i naboskapet, og han var derfor aldri i nød, når han hadde behov for en hyggelig ferd til en stamkneipe, eller til en spasertur til den praktfulle Monte Pincio i nærheten.

I DAG ER

øverste del av Via Capo le Case, hvor Ibsen bodde i 1878 - 1885, omdøpt til Via Francesco Crispi, og huset der Ibsen bodde fikk en minnetavle, satt opp av hans beundrere.

CIRCOLO SCANDINAVO

per Artisti e Scienziati a Roma hadde på Ibsens tid tilholdssted i Palazzo Correa i Via Pontefici. Palasset var det eneste større hus i gaten, som var smal og uten fortau. Bortsett fra det store portrommet og den brede trappen, var det ikke noe ved bygningen som ga inntrykk av at den var et palass. Men til tross for det enkle utseende var palasset av de meste kjente i Roma. Grunnen var at den bakre del var restene av Augustus' Mausoleum og Amfiteater Correa, som stadig var i flittig bruk.

HENRIK IBSEN

fant blant skandinavene og ganske særlig i deres forening - sitt annet hjem. De første dagene etter ankomsten til Roma bodde han sannsynligvis hos sin venn Lorenz Dietrichson, som var foreningens bibliotekar, i Palazzo Correa, og senere besøkte han foreningen hver dag og var en ivrig bruker av biblioteket. Han ble opså et av foreningens mest aktive medlemmer gjennom flere år. Foreningens protokoll beviser dette på flere sider. Det kanskje mest interessante i protokollen er et tilfelle som viser dikterens konfrontasjon med det virkelige liv i en tid da han holdt på med ideen til Noras kamp i "Et dukkehjem".

LØGNENE SOM

samfunnet er bygget på, var noe av det som opphisset Ibsen mest. Hans "Dukkehem" kan ikke bare tolkes som et drama som handler om kvinnens frigjøring. Ibsens mål var å vise røttene til det onde som omringer oss. Den skandinaviske forenings protokoll er et illustrerende dokument for den som vil studere bakgrunnen for dikterens ide. Det er underholdende å lese i protokollen hvordan Ibsen med skadefro ironi går til angrep på mannssamfunnets løgner. Han kritiserte på møte den 28.1.1879 at Foreningen så ofte skiftet bibliotekar, og spurte samtidig:"... om det er utænkeligt, at en Dame blev Bibliothekar, henvisende til Forandringen i Kvindens Stilling hjemme". Han antydet dette som "et senere muligt forslag. Ligesaa antydes et Forslag om at modificere Damernes Udelukkelse fra Generalforsamlingen, nemlig for de Damers vedkommende der have en selvstændig Stilling hernede."

IBSENS BEMERKNINGER

vakte naturligvis en livlig diskusjon på selve møtet og blant skandinaver i det hele tatt i Roma. Men før den første bølgen av overraskelse hadde lagt seg, presenterte Ibsen en ny revolusjonerende ide for Foreningens styre: Den 8.2 1879 presiserte han sitt forslag om kvinnenes rett til bibliotekar-stillingen i Foreningen, og kom samtidig med forslag om endringer i Foreningens lov om stemmerett og adgang til Foreningen. Bak forslaget lå ideen å oppnå full likestilling for kvinnene.

DEN FLERE

måneder lange kamp som fulgte etter Ibsens forslag delte skandinaverne i Roma i to partier: for Ibsen, og mot ham. Ibsens venner forteller at han selv tok spørsmålet så alvorlig og personlig at han dengang ikke ville sitte i samme trattoria som motstanderne. Allerede på et tidlig stadium i debatten vant Ibsen en delvis seier for sitt forslag om bibliotekarposten, men diskusjonen om kvinnenes stemmerett fortsatte ennå et halvt år . Endelig i november 1879 ble et lovforslag som til en viss grad kunne tilfredsstille Ibsen, bragt i havn: "Alle scandinaviske Kunstnere og Videnskabsdyrkere af begge Kjøen ere som saadanne Medlemmer af den nærværende scandinaviske Forening for Kunstnere og Videnskabsdyrkere, om de ønske det, og have som saadanne Stemmeret paa sammes Generalforsamling."

I DENNE

sammenheng er det ikke uten betydning å legge merke til at bare en måned etter denne seier i Roma, kunne man finne Ibsens drama "Et dukkehjem" hos bokhandlerne. En ny merkesten i kampen mot løgneren i samfunnet var lagt.

Mausoleo di Augusto - Palazzo Correa

sees Forslag i Vedtaget ^{enstemmigt} ~~Enstemmigt~~.

B. Dr. phil. Jørens Forslag med Henseende til Bibliothekarposten, medlemmet af Forslagsstilleren, som fremhæver, at det fremkommet alene er forårsaget af teknisk. Hensigtsmæssighedshensyn; Bibliothekets Forvaltning er nemlig uden at Kontonudlæst paa Grund af den idelige Værel af Bibliothekarer, han paa sinde de sørgelige Følger heraf og henviser til den store Forandring i Kvindens Stilling, som i de senere Aar, navnlig i Sverige, er foretaget. Saavel Bibliothekarerne som Secretarforretningerne mener han, at en Kvindes ikke blot vil kunne menige, men ogsaa udføre dem bedre end det ofte er sket hidtil; men navnlig fremhæver han, at der kan paaregnes en længere Forbliven i Posten af en Kvinde.

Bibliothekaren meddeler, at han vil stemme imod Forslaget. Forslagsstilleren replikerer. Hr. Bredahl foreslår, at fortrædelsesvis gaaes ud. Dirigenten mener, at hvis fortrædelsesvis gaaes ud, er der intet Skift i Forslaget, da der ikke findes Forbud i Lovene mod en kvindelig Bibliothekar. Hr. Rosenstand holder paa det Bestaaende, da han ikke kan indse, hvorfor Kvindens skulde kunne være ~~skikket~~ som Bibliothekar og Secretar bedre end Herrens. Hr. Bredahl replikerer. Hr. Thilgesen anbefaler det Bestaaende. Forslagsstilleren replikerer. Dirigenten anbefaler at betragte Sagen i sig selv uden Henblik paa Fremtidens mulige Ulemper og Forledeles Mangler, og mener, at Forslagsstillerens Hver er, at fortrædelsesvis ogsaa har Ret til at anlægge en Kvinde, men bør derfor, at Ord fortrædelsesvis er uheldigt som Led i Lovene. Forslagsstilleren mener, at det ovennævnte Ord vil være af Værd for en Beslytning, som man skulde thi med ~~de~~ Kvindens Indretning i de nævnte Stillingen. Abrahamson er imod Ordet, Systemet for. Thiele mener, at Spørgsmålet er en Beslytningssag. Bredahl foreslår til Sv. Thiele, at Forslaget indføres i Lovene uden Ord fortrædelsesvis, idet hermed Forslagets ~~Indledning~~ ^{Indledning} alene bliver ubestridt positiv. Hr. Møgelisen anbefaler Kvindens Indgang til en omhyeget Post. Bibliothekaren henvender Opmærksomheden paa, at det dreier sig om, hvorvidt den for de Stok i Forretning vil befinde sig vel ved at finde en Kvinde heroppe som Secretar i Skidder en iltand. Dirigenten og Forslagsstilleren skifte Ord om Opfattelsen af Lovens § XIII, og dens Skænkelse paa nærværende Tilfælde. Hr. Wexen mener, at der ikke behøves noget kvalificeret Flertal for Hr. Jørens Forslag i modificeret Form 2: uden Ord fortrædelsesvis. Derpaa skænktes de af stemmen, om Hr. Bredahls Indbringningsforslag nemlig at fortrædelsesvis gaaes ud Vedtaget med 16 imod 5; derpaa Aftælling over det fortrædelsesvis Forslag i Vedtaget med 20 Stemmer imod 3.

IBSEN TIL BJØRNSEN

ALLEREDE TRE

måneder etter ankomsten til Roma skriver Ibsen til sin venn Bjørnson (16.9 1864): "Tag nu min Tak for al den Skjønhed jeg har inddrøkket paa min Rejse, Du kan tro den har gjort mig godt. Navnlig er her i Rom meget Nyt gaaet op for mig; men Antiken kan jeg endnu ikke komme tilrette med, jeg forstaar ikke egentlig dens Sammenhæng med vaar Tid, jeg savner Illusionen og fremfor alt det personlige og individuelle Uddtryk saavel i Kunstværket som hos Kunstneren, og jeg kan ikke hjælpe for at jeg, ialfald endnu, ofte kun ser Vedtægter der hvor andre paastaar et der findes Love; det forekommer mig som om de antike plastiske Værker, ligesom vore Kjæmpeviser, mere ere forfærdigede af den Samtid hvori de bleve til, end af denne eller hin Mester ; men derfor forekommer det mig ogsaa at saamange af vore moderne Billedhuggere griber tilbunds fejl naar de i vore Dage forfarer med at digte Kjæmpeviser i Ler og Marmor. Michel Angelo, Bernini og hans Skole forstaar jeg bedre; de karle havde Mod til at gjøre en Galskab engang imellem. Arkitekturen har grebet mig mere, men hverken den antike eller dens senere Afføddninger tiltaler mig dog saa meget som Gothiken; for mig staar Kirken i Milano som det mest overvældende jeg paa dette Feldt kan tænke mig; den Mand der har kunnet undfange Planen til et saadant Værk, han maatte kunnet falde paa i sine Fritimer at gjøre en Maane og kaste den ud i Himmelfrummet. Meget af hvad jeg her løseligt har antydnet vil Du vistnok ikke billige; men jeg tror at det hænger sammen med mit Standpunkt idetheletaget og at min Kunstopfatning vil udvikle sig med dette."

IBSENS UMETTELIGE

hunger etter nye inntrykk som kunne forme hans mening og berike hans inspirasjon, kan man merke i hans brev til Bjørnson få måneder senere (28.1 1865): "Det Skjønne i den antike Skulptur gaar mere og mere op for mig, saaledes som Du i dit Brev forudsagde. Det kommer glimtvis, men saadant et enkelt Glimt kaster Strejflys hen over Flader. Husker Du "den tragiske Muse" som staar i Salen udenfor Rotunden i Vatikanet? Intet Skulpturværk hernede har hidtil for mig draget saa Meget efter sig af Forklaring som dette. Jeg tør paastaa at der igjennem dette er gaaet op for mig hvad den græske Tragedie var.

Denne ubeskrivelige høje, store og stille Glæde i Ansigtets Udtryk, det rigt løvkranste Hoved, der har noget overjordisk svælgende og bakkantisk, Øjnene, der paa en gang ser ind i sig selv og tillige gjennem og langt udover det de ser paa - saaledes var den græske Tragedie. Demosthenesstastuen i Lateranet, Faunen i Villa Borghese og Faunen (Praxiteles's) i Vatikanet (Braccio nuovo) har ogsaa aabnet mig rike Indblik i det græske Liv og Væsen, og idetheletaget til at forstaa hvad det uforgjængelige i Skjønheden egentlig er. Gid jeg nu ogsaa, for min Regning, maatte kunne bruge denne Erkjendelse. Michel Angelos " Moses" i S. Pietro in Vincoli havde jeg ikke seet da jeg sidst skrev dig til; men jeg havde læst om den og derefter konstrueret noget, som ikke blev ganske fyldestgjort; dog har jeg endnu kun seet den en Gang.

Hvor herlig Naturen er hernelde; baade i Former og i Farver er der en ubeskrivelig Harmoni. Jeg ligger mangengang halve Dage ude mellem Gravene paa " via latina" eller paa den gamle " via appia" og tror det er Lediggang, som ikke kan kaldes Tidsspille. Caracallas Bade er ogsaa et Sted, som har noget særlig Tilløkkende for mig . . . "

COLLI ALBANI

GENZANO

Nemisjøen

IBSEN HADDE

bare vært få dager i Roma da han fikk høre det vanlige: Hvor skal du tilbringe sommeren?

DET TRADISJONELT

mest populære sted blant skandinaver i Roma frem til attensekstiårene var Colli Albani. Albanerfjellene var rike på skog og vann, og var kjent for en lett bris som gjorde sommervarmen behagelig, men også for sin vin, som gjorde livet enda mere behagelig. Ibsens nærmeste krets av venner reiste sommeren 1864 til Genzano - og Ibsen fulgte med.

GENZANO OGSÅ

kalt Nemisjøens dronning, var verdensberømt for sin tradisjonelle "Blomsterfest", men for Ibsen - som forresten kom etter festen - hadde byen dessuten en ideell beliggenhet. Fra denne byen ved "Via Appia" kunne han gjennom sin store hobby - lange fotturer - lære å kjenne det området hvor han hentet inspirasjon til sitt planlagte drama : " fortiden arbejder jeg paa et større Digt og har i Forberedelse en Tragedie Julianus Apostata, et Arbejde, som jeg omfatter med ubændig Glæde og som jeg vist tror skal lykkes mig ; til Vaaren eller ialfald udpaa Sommeren haaber jeg at have begge Dele færdige." (Ibsen til Bjørnson 16.9. 1864).

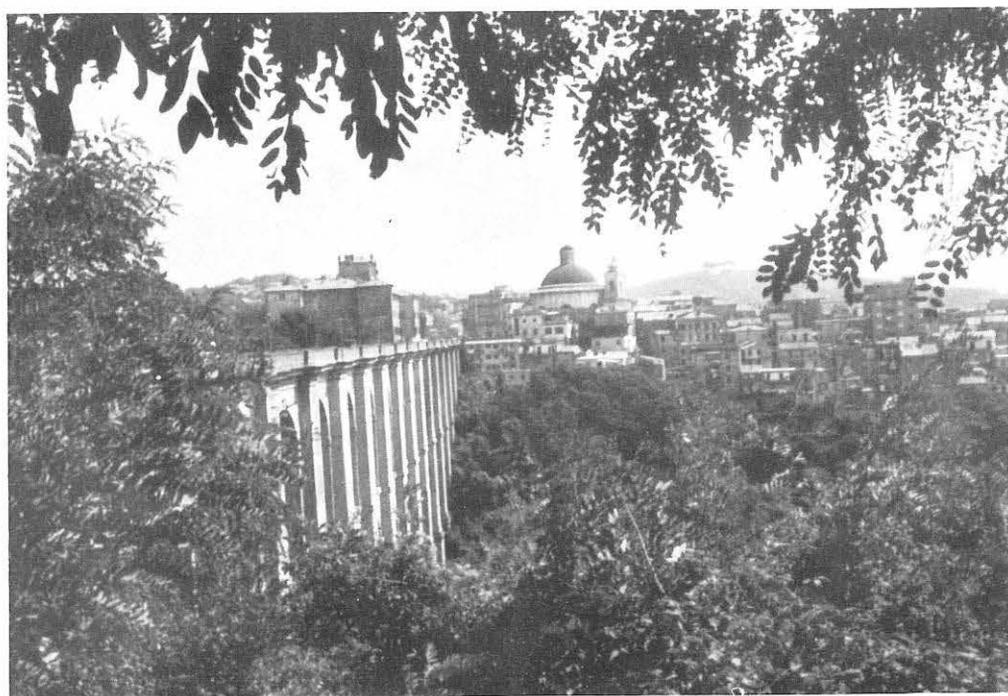
DET ER ALL

grunn å tro på dem som har beskrevet hvor sterkt nettopp Genzanos omgivelser virket på Ibsens fantasi. Utsikten over Nemisjøen (Dianas Speil) med Caligulas berømte skip - "navi imperiali" - i sitt hemmelighetsfulle dyp, og over Campagna Romana , var et ideelt sted for en dikter.

AT DET TOK

flere år før han hadde det planlagte historiske drama ferdig (1873 under navn " Keiser og galilæer") skyldtes ikke Genzanos mørke vinkjellere hvor Ibsen tilbragte mange gledelige stunder med gode venner. Han var fremdeles på jakt i sitt indre. Det var en tid full av søken.

ARICCIA

ARICCIA ! HVIS

en går på jakt etter en klar milepæl i Ibsen liv, kan man ikke finne et bedre eksempel enn sommeren 1865 i Ariccia.

IBSEN KJENTE

godt denne lille, maleriske byen fra sine turer hit sommeren før. Det var et veloverveiet valg da han slo seg ned i Ariccia med kone og sønn. Han visste at nesten alle hans venner og kjente hadde andre planer for sommeren, og han hadde behov for å være alene - ikke bare fordi hans pengesituasjon var prekær, men først og fremst fordi hans tanker var tunge av opprør. Skandinaver i Roma hadde fått merke dette før han reiste til Ariccia. I sin flammende tale ved avsløringen av P.A. Munchs monument på den protestantiske kirkegård i Roma 12.6. 1865 la han frem sin trosbekjennelse, og det var bare et tidsspørsmål når hans opprør ville modnes til kunsterisk fullbyrdelse. Denne tid kom i Ariccia: "Saa gik jeg en Dag i Peterskirken - jeg var et Erinde i Rom - og der gik det med engang op for mig i en stærk og klar Form for hvad jeg havde at sige. - Nu har jeg kastet overbord hvad jeg i et Aar har pint mig med uden at komme nogen Vej, og i Midten af Juli begyndte jeg paa noget Nyt , der gik frem saaledes, som endnu aldrig noget er gaaet frem for mig. Nyt er det i den Forstand at jeg da begyndte at skrive, men Stoffet og Stemningen har hvilet som en Mare over mig ligesiden de mange uhyggelige Begivenheder hjemme bragte mig til at se ind i mig selv og vort Liv der, og tænke over Ting, som før havde strøget mig løseligt forbi og som jeg ialfald ikke havde havt noget Alvor for. Det er et dramatisk Digt , Stof fra Nutiden, alvorligt Indhold, 5 Akter med rimede Vers (ikke nogen "Kjærlighedens Komædie"). 4de Akt er nu snart færdig og 5te føler jeg at jeg kan skrive paa 8 Dage; jeg arbejder baade Formiddag og Eftermiddag, hvilket jeg før aldrig har kunnet. Herude er det vel!signet fredeligt, ingen Bekjendtskaber, jeg læser ikke andet end Bibelen, - den er kraftig og stærk." (Ibsen til Bjørnson, Ariccia 12.9. 1865).

Ibsens yndlingsplass foran kirken i Ariccia

QUESTA CASA GIÀ LOCANDA MARTORELLI
OSPITO ARTISTI E LETTERATI DELL' OTTOCENTO
CHE ATTRATTI DALLE BELLEZZE DEL "NEMVS" ARICCINO
VI SOGGIORNARONO
TRAENDONE ISPIRAZIONE PER OPERE IMPERITVRE

FRA I TANTI

G.M. GUGLIELMO TURNER - INGLESE	ANTONIO RICHTER - TEDESCO
G. FEDERICO OVERBECK - TEDESCO	NINO COSTA - ITALIANO
ANTONIO LIGETI - UNGHERESE	G. CRISTIANO ANDERSEN - DANESE
TADDEO KUNTZE - POLACCO	PIETRO CORNELIUS - TEDESCO
FEDERICO MULLER - TEDESCO	H. JØRGEN HAMMER - DANESE
MASSIMO D'AZEGLIO - ITALIANO	ORAZIO VERNET - FRANCESE
ENRICO IBSEN - NORVEGESE	ENRICO LONGFELLOW - AMERICANO

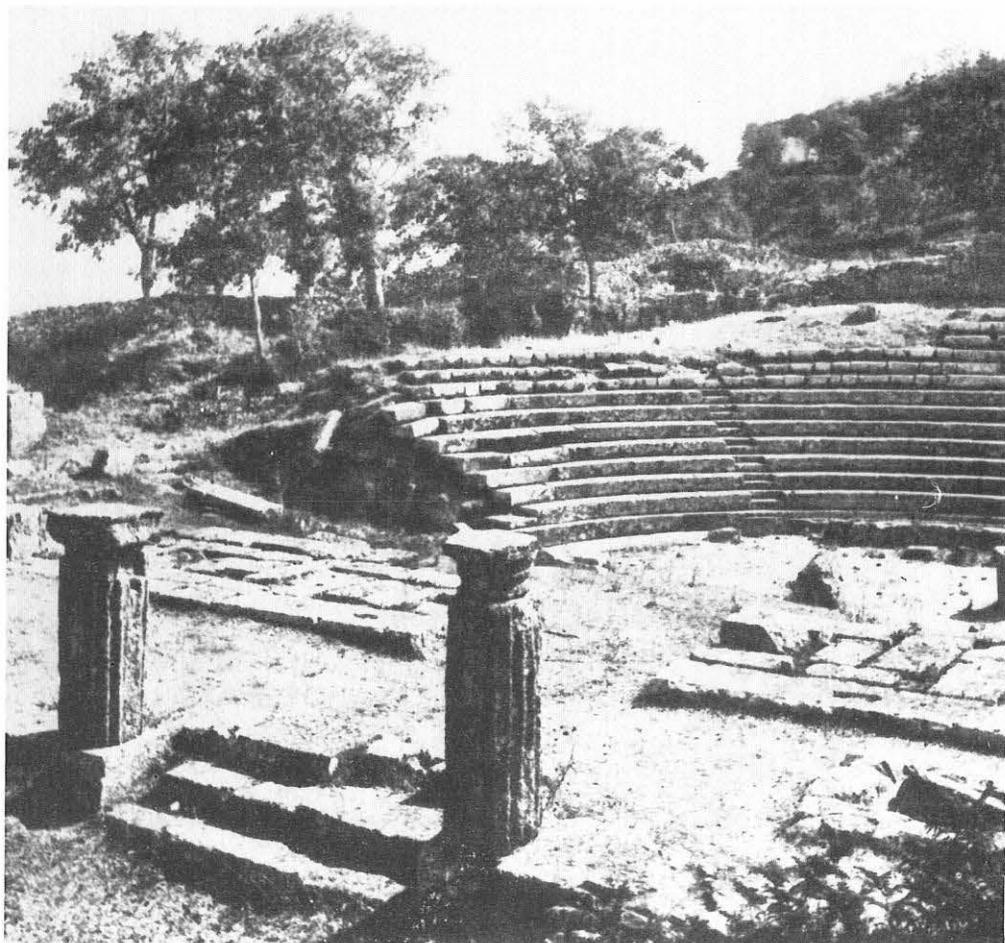
ARICCIA NON IMMEMORE
LI ACCOMVNA NEL RICORDO
AI POETI CHE DA OVIDIO A D'ANNUNZIO
MIRABILMENTE CANTARONO LA SELVA ARICCINA
E I SUOI LUMINOSI ORIZZONTI

MCMLXV

VINCENZO MISERVILLE

Minnetavle på huset hvor Ibsen bodde i Ariccia

FRASCATI

Tusculum

"HER UDE

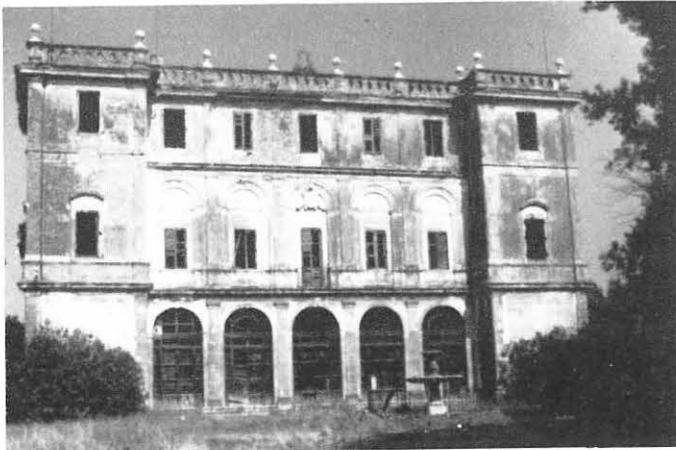
i Frascati oppe i Albanerbjergene, lever vi nu, vi bor i et gammelt Adelspalads, Palazzo Grazioli, glimrende og billigt. Frascati ligger nedenfor det gamle Tusculum, hvor, som Du ved, Cicero havde sin prægtige Villa og hvorfra han skrev sine tusculanske Breve; Ruinerne af Villaen staar endnu; hans lille Theater, formodentlig det samme Locale som han kalder sin Schola, og hvor han brugte at holde Foredrag for en udvalgt Kreds af Gjester, staar næsten ubeskadiget. At sidde heroppe en Aftenstund er ubeskriveligt dejligt, 2000 Fod over Havet, Udsigt, langt ud over Middelhavet, Campagnen og Rom; hele det bjergfulde Sabinerland med Appeninerne ligger mod Øst, og Syd højner sig Volskerbjergene paa Grænsen af det neapolitanske. Fra Vinduerne i mit Arbejdsværelse ser jeg i det yderste Fjerne Mons Soracte isoleret og dejligt stigende opp over den umaadelige Slette; kort, hvor Du vender Dig er det som Du ser udover den Slagmark hvor Verdenshistorien har leveret sin Hovedtræfning.

NU SKAL

jeg snart til at skrive for Alvor; jeg gaar endnu og tager Rygtag med Stoffet, men jeg ved at jeg snart snart skal have Bæstet under mig, og saa glider det Øvrige af sig selv". (Ibsen til Botten-Hansen, 1866).

MEGET FORANDRET

seg i Ibsens liv i løpet av dette året. Dette at "Brand", skrevet i Ariccia, ble mottatt med begeistring av publikum, var viktig for hans selvtillit. Hans håndskrift og utseende forandret seg radikalt. Den kunstneriske medgang hadde også sine behagelige virkninger for familiens økonomi. Ibsen fikk bevilget kunstnerlønn fra Stortinget, og dessuten fikk han sikrere kreditt fra forleggeren - familien kunne kjøpe seg det den aldrig tidligere hadde hatt råd til - men dette endret ikke Ibsens vane med å holde streng kontroll over regningene.

Frascati,
Palazzo Grazioli.

ISCHIA

Casamicciola med Villa Ibsen til høyre

EN KAN

kjenne på vannet i havet, snu seg og gå den bratte veien op til Piccola Sentinella hvor Villa Pisani ligger. Bare et kvarter tar det til stedet hvor man kan fly til eventyrlandet. Her bygget Peer Gynt sine luftsloott; Han var født flere tusen kilometer borte, men fulgte i all hemmelighet Henrik Ibsen sørover. Først til Roma, og nå til Ischia.

TIL DENNE

øya nær Napoli kom Henrik Ibsen med sin familie i mai 1867. Han fikk losji i den eventyrlig beliggende villa Pisani (som senere fikk navnet Villa Ibsen) ved Casamicciola. Til hans rom i annen etasje hørte en balkong hvor det var utsikt vestover langt utover vinmarkene, som begynte ved huset og nesten uavbrutt fortsatte i uendelige fargenyanser frem til det blå Middelhavet. Og søkte han dramatisk kontrast kunne han på høyre side se den tusen år gamle klippefestningen Castello Aragonese, og bak huset den truende veggen av vulkanen Monte Epomeo.

PÅ ISCHIA

kan det være varmt, og sommeren 1867 hørte til de varmeste. I juni - juli var det stadig 30 - 40 grader ". . . og da maa man være sterk, som jeg Gud ske lov er, for at kunne arbeide med godt Humør". (Ibsen i brev til Hegel, Ischia 8.8 1867). Det hører til de paradokser vi finner hos Ibsen at han til tross for sin herkomst, arbeidet aller best i en varme som for andre var uutholdelig. Og det er nærliggende å tro at hans Peer Gynt fikk preg av Ischias hete dager og fikk sin "ørkenscene".

DET HEKTISKE

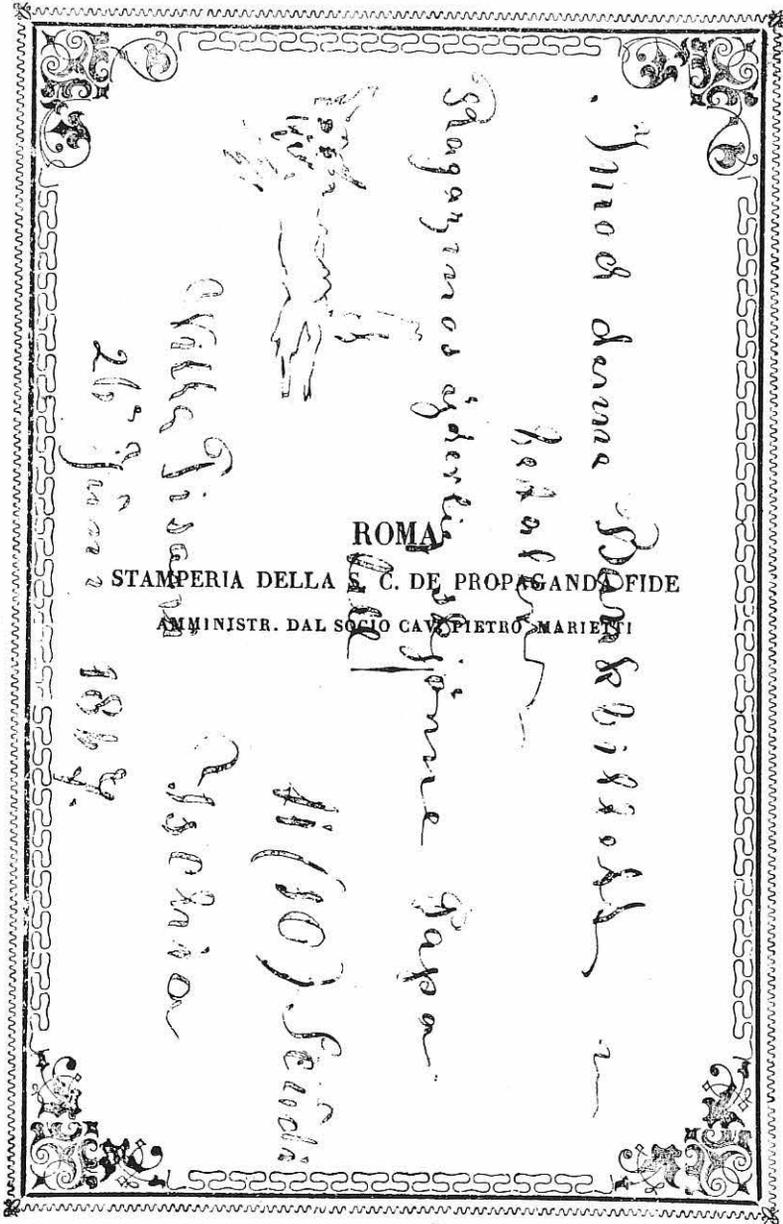
tempo som Ibsen påla seg ved arbeidet med Peer Gynt på Ischia, dempet ikke hans trang til en daglig tur. Snarere tvert imot. På Ischia var flere av hans skandinaviske venner, og en av dem, Vilhelm Bergsøe, som var hans nærmeste nabo, ble som regel Ibsens følge. De vandret sammen på de underlige og ikke ufarlige steder som øyas natur er så rik på.

DE TRE

måneder som Ibsen levde i dette eventyrlandet kom til å stå i hans bevissthet som et strålende lyspunkt. Senere, med henblikk på denne tiden, skrev han i et brev : " Jordbunden har stor Indflydelse paa de Former, hvorunder Indbildningskraften skaber."

Villa Ibsen

I trange tider tegnet Ibsen et gavekort til familien som kunne innløses i bedre tider

SORRENTO

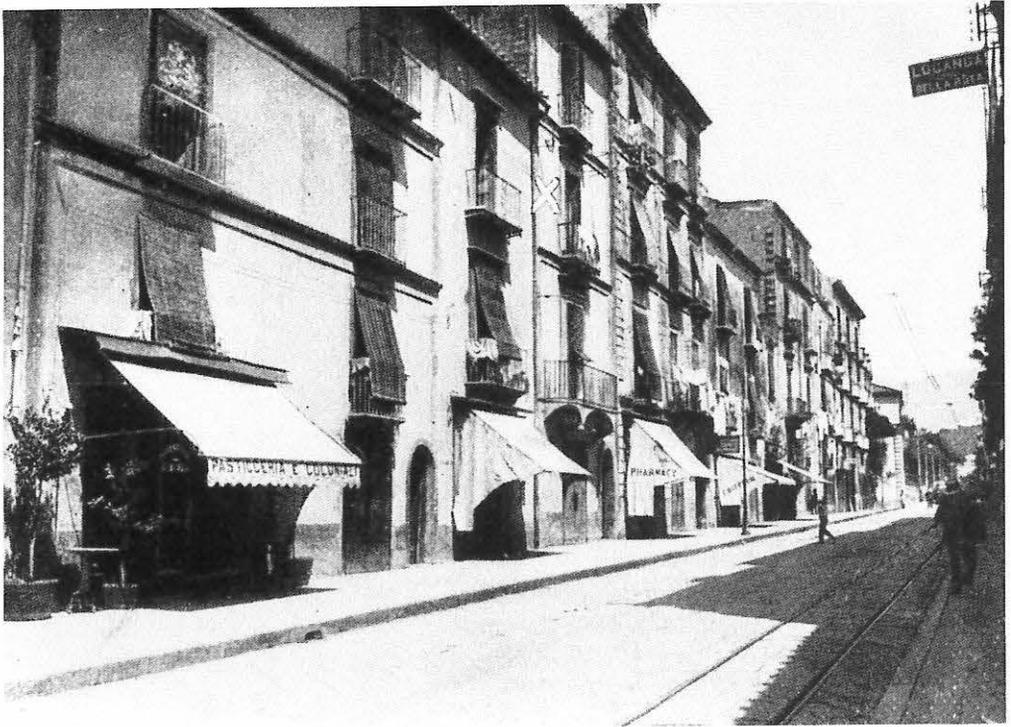
Hotel Tramontano, foto fra Ibsens tid

HAR DERE

noen gang vært i "Rosa Magra" i Sorrento? Nei, og dessverre har man idag ikke anledning til å besøke denne pensione, som var et populært oppholdssted for kunstnere fra hele Europa i forrige århundre. Ibsen fant her tilholdssted med sin familie da han flyttet fra Ischia til fastlandet i august 1867. Pension "Rosa Magra" hadde ikke den ideelle beliggenhet ved stranden eller den luksus og standard som mange av de andre hotellene i Sorrento. Huset i Umberto I gaten midt i byens sentrum kunne ikke regnes blandt de roligste i byen. Men Ibsen var sannsynligvis fornøyd med sitt rom med balkong i annen etasje. Han var helt oppslukt av sitt arbeid med Peer Gynt som nærmet seg sin avslutning. Han lot seg ikke engang skremme av ryktene om at koleraepidemien var på vei til Sorrento. Vennene var flyttet til utkanten av byen, men Ibsen nektet å slutte seg til dem, og benyttet heller anledningen til å besøke dem på sine daglige lange turer.

I OKTOBER

1867 var Ibsen ferdig med Peer Gynt, og tok avskjed med Sorrento. At han hadde de beste minner herfra, får vi bevis for 14 år senere. I juni 1881 kommer han påny til Sorrento. Denne gang tar han inn på et av de beste - og mest berømte - hotellene i byen, Hotel Tramontano. Hotellverten var med rette stolt av de berømte navn som knyttet seg til stedet - i den venstre fløyen er en av de største italienske diktere, Torquato Tasso, født, og blant gjestene i hotellet fantes navn som Byron, Goethe, Keats, Longfellow, Musset, Scott og Shelley. Ibsen ble selvfølgelig mottatt med begeistring. Hans opphold, som strakte seg fra juni til oktober 1881, er et uvanlig godt bevis på hvor sterk hans konsentrasjonsevne var mens han arbeidet. Da han kom til Sorrento, var han midt i arbeidet med sitt nye drama "Gjengangere". En kan lett forestille seg hvor forstyrrende all oppmerksomheten rundt hans person måtte virke. Situasjonen ble heller ikke bedre av at mange av hans venner var i Sorrento samtidig som ham. Men ingenting kunne bremse dikterens regelmessige tempo i arbeidet. Når andre var utmattet av sommerheten, arbeidet Ibsen best. Derfor kunne Sorrento stå fadder til "Gjengangere".

Pension Rosa Magra
Balkongen til Ibsens rom merket med X

The west wing of this hostelry is the historical

BIRTHPLACE
of the celebrated Italian poet
TORQUATO TASSO

author of "Jerusalem Delivered" and "Aminta"
March 11, 1544

Through its long history as a private mansion and as a hotel, the Tramontano has sheltered many great people of the literary world. It is legendary that Milton visited this shrine during his travels; and it was graced by Goethe, Byron, Scott, Keats, Shelley, De Musset, Lamartine, Leopardi and Longfellow.

James Fenimore Cooper lived here while writing the "Water Witch," and Harriet Beecher Stowe here received her inspiration to write "Agnes of Sorrento." Henrik Ibsen lived at the Tramontano for six months, and wrote his immortal "Ghosts" during that time. "Come back to Sorrento," by G. B. De Curtis, was composed on a terrace of the hotel.

This house has been patronized by royalty, including Queen Wilhelmina of Holland, Empress Maria Alexandrowna of Russia, and Edward VIII as Prince of Wales in 1862, and later as King of England.

You who are visiting now are just as welcome and honored a guest.
Imperial Hotel Tramontano

AMALFI

IBSEN REISTE

til Amalfi i juni 1879 med et ferdig utkast til "nutidsdramaet Et dukkehjem". Hovedpersonene i dette drama hadde levd i hans bevissthet i lengre tid, og han kom til Amalfi med et klart forsett : å gi Noras historie en fast form.

AMALFIS GAMLE

fransiskanske kloster med en imponerende beliggenhet på en klippe over havet, var blitt ombygget til hotell med det poetiske navn Luna, lenge før Ibsens ankomst, og oppfylte alle hans krav. Den elskverdige vert, signore Barbaro, lot Ibsen velge rom, og han valgte to små værelser svimlende høyt over havet, med utsikt langt utover det asurblå Middelhav, og de pittoreske små hus i Italias eldste sjørepublikk Amalfi. Bergliot Ibsen, som var gift med Ibsens sønn Sigurd, ga oss senere dette inntrykk: "Jeg har besøkt stedet sammen med Sigurd. Det var rørende å se de to små værelsene med de tre enkle jernsengene. Alt står der, som da de tre var der. I et lite forværelse til leiligheten satt Ibsen og skrev. Der står ennå hans skrivebord, som man har budt hotellet store summer for. Og utenfor på terrassen, hvor Sigurd og jeg nå stod og så ut mot havet, satt Sigurd fordypet i sin jus. Deilige Amalfi !"

SELVE AMALFI

med hundrevis av små veier som slynger seg bratt opp forbi husene og hagene, som henger mellom himmel og jord, må ha vært et ønskested for Ibsens vandringer. Men vi kan anta et hans hyppigste mål, når han forlot skrivebordet, bare lå få skritt fra hans rom. Han gikk nedover gangen og ut i en lukket gård - den tidligere klostergård- - hvor han fant et eventyrlands blomstersmykkede have, som var skapt til uforstyrrede meditasjoner.

DISSE OMGIVELSER

var sannsynligvis en viktig forutsetning for at Ibsen fortsatt kunne arbeide i et meget høyt tempo, og "Et dukkehjem" ble avsluttet i Amalfi allerede i september 1879.

Hotel Luna, foto fra Ibsens tid

Caro signore A. Barbaro!

Sperando che vi rammentate del mio soggiorno s. di. quello della mia famiglia - nell'estate del 1879 vi prego di ricevere i miei complimenti.

Vi. Affettuosamente
Ibsen

COLLE ISARCO GOSSENSASS

NÅR MAN

nevner: Vildanden og En folkefiende, må man samtidig nevne: Roma og Colle Isarco/Gossensass (Tyrol). Disse to stedene som ligger så langt fra hverandre, spilte en stor rolle for fullførelsen av de to dramaer.

IBSEN FANT

i Colle Isarco/Gossensass det ideelle miljø for sin skaperkraft. Her var ro, vennlige folk og en natur som minnet ham om fjellene i Norge, og som var til stor glede for den ivrige turgjenger. Hans opphold her faller i tre perioder. Den første var et sommeropphold i 1878, mest i rekreasjonsøyemed, den andre - sommermånedene i 1882, 1883 og 1884 - hører med til de viktigste i hans forfatterskap. Den tredje var sommeren 1889.

ELVEN SOM

renner gjennom Colle Isarco/Gossensass ble det kjæreste mål for hans daglige tur. Disse omgivelsene ble fødselshjelper for teksten til "En Folkefiende" i september 1882. Det var også her han kjempet med stoffet til et nytt drama i sommeren 1883 - en kamp som det ennå tok et helt år å bringe frem til seier. Det gjaldt "Vildanden".

INTENS KONSENTRASJON

om arbeidet, samt et beskjedent levesett, preget også her Ibsens hverdag. Den 4.7. 1884 skriver han til sin kone og sønn: "...Her var modtagelsen hjertelig, men overraskelsen stor over at jeg kom alene...Jeg er hidtil stått op kl; 6 1/2, fått min frokost op 1/2 time senere, er så gått ud, mens værelset gøres istand og her derpå skrevet fra kl;9 - 1. Derpå middag med glubende appetit. Om eftermiddagen har jeg også kunnet skrive noget, eller liniere. I løbet af 5 - 6 dage vil 2den akt være færdig. Øl smager jeg ikke; og derved befunder jeg meg vel. Jeg drikker derimod mælk og noget men ikke meget hvid vin med vand til; let aftens kl; 7 1/2. Jeg har hidtil hver aften været i seng før kl;10 og sovet godt."

I LØPET AV DE FEM

årene som gikk fra Ibsens opphold i Colle Isarco/Gossensass i 1884 til han igjen var tilbake i sommeren 1889, ble meget forandret på dette rolige stedet. Landsbyen ble plutselig et meget populært feriemål - ikke minst på grunn av den verdensberømte forfatterens tilknytning til stedet. Til denne økende interessen bidro også Ibsens lokale vert, hotelleier Groebner. På hans initiativ begynte man i 1886 å planlegge en fest til Ibsens ære i anledning av at man ville oppkalle en plass i landsbyen etter ham. Ibsen svarte ja, men det tok ennå tre år før festlighetene med Ibsens deltakelse ble realisert.

FESTEN DEN

21.7. 1889 ble et lyspunkt i begynnelsen av Ibsens ferieopphold denne gang. Dårlig vær, og den plagsomme oppmerksomheten som hans person vakte, la en demper på humøret. Men ! Blant de gjester som viste en spesiell interesse for ham, var det heldigvis en som fikk Ibsen til å glemme alle fortredeligheter. Denne gjesten var en attenårig pike fra Wien, som het Emilie Bardach. Ibsen, som hele sitt liv var på jakt etter modeller og inspirasjonskilder for sin diktning, fant i henne et meget takknemlig objekt. Timevis kunne tilbringe i ivrig samtale, og da sommeren viste seg fra en bedre side, fant han ikke lengre grunn til å klage.

FOR IBSEN

ble kontakten med Emilie Bardach en slags livseliksir, og en frisk kilde til inspirasjon. Han uttrykte umiddelbart sin takknemlighet overfor Bardach ved å gi henne sitt foto med dedikasjonen : "Til maisolen i septemberdager - i Tirol."

EMILIE BARDACH

hadde nok ventet seg mere. I flere år drømte hun. Men Ibsen var en drøm som det ikke var mulig å gripe.

Minnetavle på Hotel Groebner

Emilie Bardach

Eleonora Duse (1859 - 1924) i "Rosmersholm".

BLANT DEM

som i februar 1906 kom til Kristiania med et italiensk teaterselskap, for å hedre Ibsens hjemland, var ingen ringere enn Eleonora Duse.

MED FULL

rett sier Halvdan Kohi i sin Ibsen-biografi om denne skuespillerinne, som ved siden av Sarah Bernhardt er blitt en legende: "Store skodespelarar frå England og Amerika, Tyskland og Frankrike tok på ferding vidt ut i verda med dei rollane han hadde skapt, og ingen var det kanskje som vann slik verds-siger for han som den italienske skodespelaren Eleonora Duse. Alt ifrå fyrstninga av 90-åra la ho Europa og Amerika i kne for si eiga og den Ibsen'ske skaparkunst; - fyrst med Nora, sia med Rebekka West og Hedda Gabler. Ho hadde ei tragisk makt og ein vidunderleg sjele-intuisjon som alltid gjorde Ibsen ny. Han kunne ikkje funni ein betre tolk for det han djupast hadde tenkt."

ELEONORA DUSE

som aldri hadde fått anledning til å treffe Ibsen, sendte snart etter sin ankomst til Kristiania blomster og brev til hans hjem. Men Henrik Ibsen var ikke lenger istand til å ta imot henne. (Han døde 12 uker senere.) Duse var helt nedbrutt over dette. Det hjalp lite at hun - som takk for sin varme hengivenhet og kunstneriske innsats - fikk blomster fra Ibsens hjem. Neste dag gikk skuespillerinnen til huset hvor Ibsen bodde og vandret i timevis frem og tilbake under vinduene til hans leilighet i håp om å få se hans skikkelse bak ruten.

I ELEONORA DUSE

museet i Asolo kan man finne mange eksempler på hvor stor rolle Ibsen spilte i Duses liv. Her kan vi ikke bare finne en rikdom av gjenstander fra hennes mangeårige prestasjoner i Ibsens skuespill over hele verden, men vi kan lese av hennes private notater i selve rolletekstene hvor dypt hun var involvert i Ibsens verk. Her er bevart deler av hennes håndskrevne oversettelser, blant annet av Rosmersholm, og mange offisielle og private påskjønnelser for hennes prestasjoner som Ibsen-tolker.

GIORDANO BRUNO

MONUMENTO A GIORDANO BRUNO
DA ERIGERSI IN ROMA P. CAMPO DE' FIORI.
IL PROGETTO APROVATO DAL CONSIGLIO

Roma, 3 febbraio 1885.

Illustri Signori,

Ho letto con vivo interesse la relazione dell'opera patriottica e gentile pel conseguimento della quale le S. V. uniscono i loro sforzi, e mi sento onorato di esser chiamato a far parte del Comitato Internazionale. Accetto di cuore quest'invito. Sarò felice di veder il mio nome fra quelli di tanti valenti che desiderano di onorare la memoria del grande filosofo Giordano Bruno. Ringrazio le S. V. di avermi offerto un posto tra loro, e colla mia adesione. Le prego di accettare i miei sinceri auguri pel successo della nobile impresa.

Devotissimo
HENRIK IBSEN.

PIETRO ARETINO

18. Juni
1881.

Forinden indlagte sum,
100 Lire,
forer jeg ØRNEN i anled-
ning af dagen

Bietro Aretinos portræt,
som også, hvis den opføres
sig vel, skal blive den for-
rest på nyt den 26. Juni.

Rom, den 17. 6. 81. —

Et av Henrik Ibsens fødselsdagskort til sin hustru.

Till

Den kgl. norske Regjerings Departement for
Kirke- og Undervisningsvæsnet !

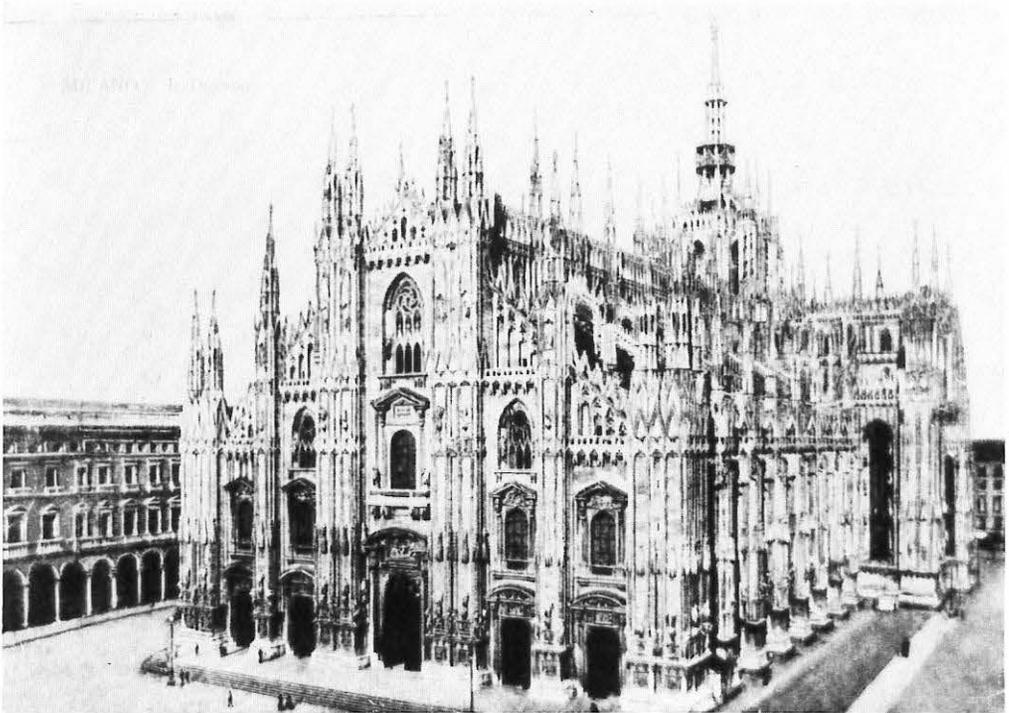
Henrik Ibsen ansøger om af de for næste Budgettermin til Videnskabsmænds og Kunstneres Rejser i Udlandet bevilgede Midler at maatte erholde 400 (firehundre) Spd. for derved at sættes istand til at afslutte sin udenlandske Rejse med et etaarigt Ophold i Sverig, væsentligt i det Øjemed at studere det svenske Folks Kultur - Kunst - og Litteraturforholde.

I Sommeren 1863 behagede det den kgl. norske Regjerings Departement for Kirke- og Undervisningsvæsnet, ifølge mit derom indgivne Andragende, at bevilge mig af Fondet till Videnskabsmænds og Kunstneres Rejser i Udlandet en Sum, stor 400 Spd. for dermed at foretage en otte Maaneders Rejse gjennem Tyskland, Frankrig og Italien.

Med dette Stipendium forlod jeg Norge i Begyndelsen af Aaret 1864, opholdt mig omtrent en Maaned i Kjøbenhavn samt ligesaa længe i Berlin, hvor jeg, forsaavidt de forudsættninger, jeg dengang var i Besiddelse af, tillod det, gjennemgik Museets Samlinger, gjorde mig bekendt med de monumentale Værker i Architektur og Skulptur, besøgte de tilgængelige private Kunstgallerier samt de derværende Theatre af forskjellige Slags.

Min Rejseplan havde, som ovenfor antydte, været, først at tage Tyskland grundigt, derfra at gaa till Frankrig og saa at slutté med Italien. Men jeg kom snart til Erkjendelse af at jeg, for at rejse med den størst mulige Nytte, burde gaa frem i omvendt Orden. Det blev mig indlysende at jeg maatte begynde med Begyndelsen, følge kulturstrømmens og Kunstudviklingens historiske Gang, saafremt jeg skulde kunne haabe tilgavns at forstaa Fenomenerne fra de sildigere Standpunkter. Jeg besluttede altsaa, strax at begive mig till Italien, og rejste derfor, efter kortere Ophold i Prag, Wien og Triest, till Venedig, hvor jeg forblev i omtrent sex Uger.

Det vil være indlysende at Udbyttet af en almindelig Uddannelsesrejse vanskelig lader sig paavise i det enkelte; Udbyttet vil væsentligt aabenbare sig i den Rejsendes modnere Erkjendelse, i hans humanere Dom og overhodet i hans klarere Livssyn, noget, der

Domen i Milano

Michelangelo: Moses,
S. Pietro in Vincoli

ofte først senerehen kommer til Gjennembrud, alt eftersom det ufærdige faar Tid till, at ordne sig. Jeg skal derfor indskrænke mig til i Korthed at betegne min Rejseroute.

Efterat være færdig med Venedig, begav jeg mig til Milano, hvor Domkirken og Billedgalleriet især lagde Beslag paa min Tid i de faa Dage, jeg forblev der. I Genua opholdt jeg mig heller ikke længe, tog derfra med Dampskibet over Livorno til Civita vecchia, og ankom i den sidste halvdel af Juni til Rom.

Efter i en 14 Dages Tid at have orienteret mig, tog jeg Bolig for de hedeste og usundeste Sommermaaneder i Byen Genzano, hvor jeg fortsatte det allerede tidligere under Rejsen, og navnlig i Venedig, paabegyndte Studium af det italienske Sprog, samt gjorde mig fortrolig med de mange fra den romerske Oldtids og Middelalders Historie bekjendte Punkter i den nærmeste Del af Albanerbjergene. I Oktober vendte jeg tilbage til Rom og indrettede mig med min Familie for et længere Ophold. De otte Rejsemaaneder vare rigtignok forbi og Stipendiet forbrugt ; men jeg følte at jeg i alle Henseender endnu kun stod ved Begyndelsen, og det var mig desuden af mange Grunde lettere at blive, end at vende tilbage. Privat Understøttelse tilflød mig fra Hjemmet i den nærmest paafølgende Tid, og jeg kastede mig fra nu af helt og holdent paa Studiet af Kunst og Fortidslevninger, hvortill Lejligheden i hint Aar var særdeles gunstig for de Skandinaver, som dengang opholdt sig dernede.

Nuværende akadem: Docent L. Dietrichson, dengang Privatsekretær hos vor Konsul i Rom og Bibliothekar for den skand: Forening sammesteds, foranstaltede nemlig i Vinterens Løb en række af 20 Forelæsninger over det gamle Rom i archæologisk og topografisk Henseende. Herr Dietrichson er i disse Videnskabsgrene hjemme som faa, en Kjendsgjerning, der, ialfald udenfor hans Fædreland, indrømmes med fortjent paaskjønnelse, hvorfor ogsaa de nævnte Forelæsninger, der afholdtes paa selve de omhandlede Steder, paa forum romanum, paa Palatin mellem Kejserborgens Ruiner, i Caracallas og i Titus' Thermer, o.s.v., o.s.v., - med Interesse og Nytte fulgtes af en talrig Tilhørerkreds fra samtlige skandinaviske Lande.

Paa de saaledes meddelte Resultater af den almindelige videnskabelige Forskning byggede jeg nu selvstændigt videre, saavel ved den direkte Beskuelse som ved Læsning, og skal navnlig fremhæve, som et Punkt, der særligt interesserede mig, den græske Kulturs Gjenopblomstren i Italien gennem den hadrianske Tidsalder.

Sommeren 1865 tillbragte jeg i Ariccia, hovedsagelig beskæftiget med et større dramatisk Digt, den udkom i Kjøbenhavn den paafølgende Vinter. Fra Høsten af fortsatte jeg mine kunsthistoriske Studier i Rom, udvidende dem ogsaa till Mosaiken og den middelalderlige Malerkunst. Jeg foretog derhos i Selskab med endel danske Tourister en længere Fodvandring gennem det indre af Landet, i Sabinerbjergene, hvorefter vi fra Tivoli vendte tilbage til Rom. Hyppige Udflugter i den romerske Campagne udfyldte forøvrigt Tiden, navnlig blev den gamle via appia, den romerske Gravgade, undersøgt, ligesaa Columbarierne og Katakomberne.

Den paafølgende Sommer boede jeg i Frascati, studerede Roms Historie samt Kirkehistorie (væsentligst Mommsen og Neander), gennemgik til Fuldstændighed Udgravningerne ved det gamle Tusculum, samt gennemstrejfedes Albanerbjergene i alle Retninger.

I Løbet af Vinteren 1866 - 67 paabegynte jeg et nyt dramatisk Digt og drog om Vaaren med min Familie til Neapel. Storthinget havde da tilstaaet mig en Digtergage af 400 Spd. aarlig, og af Fondet till Videnskabsmænds og Kunstneres Rejser i Udlandet var der, ligeledes den foregaaende Sommer, bevilget mig et fornyet Stipendium, stort 350 Spd. Den private Understøttelse var naturligvis forlængst ophørt; men ved den nævnte Liberalitet fra Statsmagternes Side, i Forbindelse med de efter vore Forholde rigelige Honorarer, der Tid efter anden tillflød mig fra Kjøbenhavn, sattes jeg istand til at utvide min oprindelige Rejseplan ogsaa til det sydlige Italien. - Fra Neapel begav vi os over til Øen Ischia, hvor jeg tillbragte omtrent tre Maaneder, væsentlig beskæftiget med mit nye literære Arbejde, som derpaa fuldførtes under et paafølgende tremaanede Ophold i Sorrento.

Det havde været min oprindelige Tanke, fra Sorrento over Amalfi og Salerno at trænge frem til Pestum for at undersøge de storartede Tempelruiner dersteds. Men den tiltagende Usikkerhed, i forbindelse med en meget ondartet Malaria og Cholera, gjorde et saadant Foretagende paa den Tid aldeles utilraadeligt. Jeg tillbragte derimod nogle Dage i Pompeji, hvis udgravninger jeg nøje undersøgte, og drog derfra igjen til Neapel, hvor jeg især gennemgik Museo borbonicos mangeartede Samlinger, og hvor jeg i rigeste Maal fandt den i Rom, som i det øvrige Italien, savnede Anledning till at gjøre mig bekjendt med det antike Freskomaleri i dets højeste Fuldendelse.

Allerede unde vort Ophold i Sorrento var den garibaldistiske Oppstand udbrudt i Pavestaten. Jeg paaskyndede derfor saavidt muligt Afreisen fra Neapel, da det var mig magtpaaliggende at komme tilbage till Rom. Ved Grænsen fandt vi imidlertid allerede Jernbanen oppbrudt. Stationerne vare forladte og hele Strøget i Insurgenternes Hænder. Vi maatte derfor tage vor Tilflugt til en liden Bjergby, San Germano, hvorfra det omsider, efter 14 Dages Venten, lykkedes os at slippe over grænsen og i god Behold at naa Rom, hvor jeg nu tog mit fjerde Vinteropphold. Hele denne lange Udflugt til Syditalien har været mig meget bekostelig.

Till at blive færdig med Rom vilde der udkræves at helt Menneskeliv; og man vilde dog ikke blive færdig. Jeg tror imidlertid, jeg tør sige, at jeg, efter ogsaa i denne fjerde Vinter at have benyttet Tiden og Anledningen paa bedste Maade, kjender i det væsentlige alt, hvad Rom og omegn indeslutter af Kunst og Fortidslevninger. I Vatikanet og Kapitoliets Samlinger følte jeg mig som hjemme; de private Museer havde jeg till Fuldstændighed gennemgaaet og havde derhos gjort mig fortrolig med den ældre kristelige Kirkebygning paa dens forskjellige Udviklingsstadier. Og foruden denne bestemte Kundskabsmasse formener jeg ogsaa at have vundet frem till den indre Forædling i Syn, Betragtning og i Dom, som vel tilsidst bør settes som Rejsens højeste Formaal. Jeg fandt det derfor rigtigst at forlade Italien.

I afvigte Foraar forlod jeg saaledes Rom, opholdt mig en Maaned i Florentz, hvor jeg hovedsageligt gennemgik de overordentlig rige Samlinger i Palazzo Pitti og degli Uffizzii, m.m., tog derfra for et par Uger til Venedig, besaa Amfitheatret i Verona, og rejste over Brenner til Salzburg, hvorefter jeg tilbragte Sommeren i Tyrol.

September Maaned anvendte jeg till i Munchen at studere de mange righoldige Kunstskatte som dersteds findes opphobede, og har nu for indeværende Vinter taget fast bolig i Dresden, hvor jeg beskjæftiger mig med Fuldførelsen af et nyt literært Arbejde. - Af de to førnevnte, under min Udenlandsrejse tillblevne Digte, er der till dato, altsaa i Løbet af ikke fuldt tre Aar, udkommet syv forskjellige Opplag, hvorhos jeg har besørget en gennemseet og rettet Udgave af en ældre Digtning.

Jeg ønskede nu gjerne at kunne komme hjem; men jeg kan ikke bekvemme mig till at vende tilbage uden at have erhvervet mig det efter min Formening for enhver Nordmand nødvendige Kjendskab till

Melpomene, Musa della Tragedia, Museo Vaticano.

Sverig og till svenske Forholde. Men skal jeg af egne Midler bestride denne Udflugt, saa vil jeg desværre se mig nødsaget till at udskyde min Hjemkomst paa ubestemt Tid, - og i en nærmere Fremtid tror jeg dog at kunne gjøre Nytte hjemme. Nogen nærmere Begrundelse af mitt Forsætt at besøge Sverig, tør forhaabentlig ligeoverfor det høje Departement ansees unødvendig. Jeg erkjender med Takknemmelighed at der gives faa norske Videnskabsmænd eller Kunstnere, der i den udstrækning, som jeg, har anvendt sit eget Erhverv till Udviklingsrejser i Udlandet. Jeg har nu med min Familie været fraværende i fem Aar.

I Henhold hertill er det at jeg herved ansøger om af de for næste Budgettermin til Videnslabsmænds og Kunstneres Rejser i Udlandet bevilgede Midler at maatte erholde et Stipendium, stort fire hundre Spd., for under et etaarigt Ophold i Sverig at studere det svenske Folks Kultur- Kunst og Literaturforholde.

Med dette Stipendium forlod, jeg Norge i Begyndelsen af Marts 1864, opholdt mig om- trent en Maaned i Kjøbenhavn, samt ligesaa læn- ge i Berlin, hvor jeg, forsaavidt de Forudsæt- ninger, jeg dengang var i Besiddelse af, tillad- de, gjennege Musesets Samlinger, gjorde mig bekendt med de monumentale Værker i Archi- tekturen og Skulpturen, besøgte de tillgjængelige private Kunstgallerier samt de deroverende Sne- adre af forskjellige Stæde.

Min Rejseplan havde, som ovenfor anbig- det, været, først at tage Tysklands grændigt, der- fra at gaa till Frankrig og saa at stille med Italien. Men jeg kom snart till Erkjend- else af at jeg, for at rejse med den størst-

KRONOLOGI

- 1828 Ibsen blir født i Skien 20. mars
- 1844 - flytter fra hjemmet på Snipetorp i Skien og begynner som læregutt på apoteket i Grimstad.
- 1849 - fullfører sitt første drama "Catilina" under pseudonymet Brynjulf Bjarme
- 1850 - flytter fra Grimstad til Kristiania (Oslo), tar studenteksamen (bestått med betingelse), redigerer et satirisk ukeblad, overværer premieren på sin første enakter "Kæmpehøyen" på Christiania Theater.
- 1852 - Sceneinstruktør ved Det Norske Theater Bergen. Frem til 1857 blir her oppført fem av hans skuespill. På stipendietur til København og Dresden.
- 1857 - ansatt ved Kristiania Norske Teater, først som kunstnerisk direktør, senere som konsulent.
- 1858 - gift med Suzannah Thoresen.
- 1859 - sønnen Sigurd født.
- 1864 - reiser til utlandet. Ankommer Italia i mai, besøker Venezia og Milano på veien til Roma. Reiser med venner til Genzano i juli. Tilbake til Roma i september. Kone og barn kommer til Roma.
- 1865 - reiser til Ariccia i juli, hvor han fortsetter sitt arbeid med Brand, påbegynt i Roma. Tilbake til Roma i september, hvor han avslutter Brand i oktober.
- 1866 - reiser til Frascati i juli - forbereder en ny utgave av Kjærlighetens komedie. Tilbake til Roma i september.
- 1867 - reiser til Ischia, arbeider med Peer Gynt. Flytter fra Ischia til Sorrento i august, fortsetter sitt arbeid med Peer Gynt, som han avslutter i oktober. Besøker Pompei og Napoli, og herfra reiser han mot Roma. Må vente 14 dager i San Germano, p.gr.a. Garibaldi's beleiring av Roma. Tilbake i Roma i november.

- 1868 - reiser til Firenze og herfra til Tyskland hvor han blir til 1878.
- 1874 - er på 10 ukers besøk i Norge.
- 1876 - på sommeropphold i Gossensass, Kaltern
- 1878 - på sommeropphold i Colle Isarco. Flytter i september tilbake til Roma, hvor han forbereder Et dukkehjem.
- 1879 - reiser til Amalfi. Avslutter Et dukkehjem i september. Tilbake til Roma hvor han blir til juni 1881, bare avbrutt av et sommeropphold i Colle Isarco/Gossensass.
- 1881 - begynner å arbeide med Gjengangere. Reiser i juni til Sorrento, hvor han avslutter Gjengangere. Tilbake til Roma i november hvor han begynner på En folkefiende.
- 1882 - fra juni på sommerferie i Colle Isarco/Gossensass hvor han avslutter En folkefiende i september. Tilbake til Roma i november. Begynner i desember med Vildanden.
- 1883 - i Roma hele året (avbrutt av sommerferie i Colle Isarco/Gossensass). Arbeider med Vildanden.
- 1884 - i Roma, arbeider med Vildanden. Reiser igjen i juni til Colle Isarco/Gossensass hvor han avslutter Vildanden i september. Tilbake til Roma i oktober.
- 1885 - i Roma, avbrutt av et sommeropphold i Norge. Flytter til Tyskland, hvor han blir frem til 1891.
- 1889 - på sommerferie i Colle Isarco/Gossensass. Møter den 18 år gamle Emilie Bardach.
- 1891 - flytter tilbake til Norge
- 1906 - dør i Kristiania (Oslo) den 23. mai.

Det er brukt materialer fra:

Universitetsbiblioteket, Oslo

Biblioteca Nazionale Centrale, Roma

Biblioteca Universitaria Alessandrina, Roma

Biblioteca e Raccolta Teatrale del Burcardo, Roma

Archivio Storico Capitolino, Roma

Archivio Centrale dello Stato, Roma

C.C. Sorrento

Museo Eleonora Duse, Asolo

Musei Vaticani

Museo di Roma

Museo di Genzano

samt fra følgende private samlinger

Hotel Luna, Amalfi

Famiglia Groebner, Colle Isarco/Gossensass

Villa Ibsen, Ischia

Circolo Scandinavo, Roma

og Ladislav Reznicek

På omslagets siste side er faksimile
av Ibsens "Italiensk Ordfortegnelse"

Italiensk Ordforbegnelse

sammenbragene
af

Henrik Ibsen.

Rom.

1865.